

เมื่อกรุงเทพฯของเผชิญภัยทางอากาศ

วราห์ โรจนวิภาต

เรื่องนี้เกิดขึ้นระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘ เนื่องจากไทยได้ร่วมกับ ญี่ปุ่นทำสงครามกับกลุ่มพันธมิตร-อังกฤษและอเมริกา ผู้เขียนจะเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว ที่ไกลออกไป ถือเป็นเรื่องไกลตัว แม้จะพอเล่าได้บ้างก็ไม่ชัดเจน เพราะขณะนั้นยังเป็นเด็กอายุราว ๖ ขวบ จึงไม่รู้อะไรมากนัก

จำได้ว่าก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ มีการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนฝั่งบูรพาจากฝรั่งเศส เรียกว่า “สงครามอินโดจีน” มีการสู้รบตามแนวชายแดนจังหวัดนครพนมและหนองคาย กองทัพอากาศไทยมีชัยทุกพื้นที่ ญี่ปุ่นจึงขอเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ทำให้ไทยได้รับดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงคืนมา ทางฝั่งลาวได้ดินแดนล้านช้าง ด้านเขมรได้เสียมราฐ พระตะบอง จำปาศักดิ์ ศรีโสภณ และขุขันธ์ ความจริงเมืองเหล่านี้เคยเป็นของไทยมาก่อน ฝรั่งเศสล่าเอาไปเป็นอาณานิคมในรัชกาลที่ ๕ ดินแดนที่ได้คืนมาในครั้งนั้นมีการพิมพ์แผนที่ใหม่ บอกเขตแดนไว้ในแผนที่ ด้วยการพิมพ์ต่างสีไว้อย่างชัดเจน

หลังจากนั้นไม่นานราว ๕ เดือน ญี่ปุ่นเคลื่อนกำลังโดยทางเรือ ยกพลเข้ามาที่ปราจีนบุรีและอรัญประเทศ ด้านชายทะเลยกพลขึ้นบกที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือ ที่อ่าวมะนาว เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ กองทัพอากาศมีหน่วยงานตั้งอยู่ ณ ที่นั้น ได้รวมตัวพร้อมชาวบ้านออกมาสู้กับกองทัพญี่ปุ่น มีคนตายเป็นจำนวนมากเพราะไทยไม่รู้เนื้อรู้ตัวมาก่อน ความจริงญี่ปุ่นเตรียมการไว้นานแล้ว โดยส่งคนญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ พรางตัวประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน เมื่อญี่ปุ่นบุกเข้ามา คนญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ต่างชักชวน ญี่ปุ่นไปทั่ว ผลจากการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่นในเวลานั้น ญี่ปุ่นแจ้งว่าไม่ต้องการยึดเมืองไทย เพียงแต่ขอเมืองไทยเป็นทางผ่านเข้าสู่พม่า รัฐบาลไทยภายใต้การนำของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ลงนามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและยอมตามที่ญี่ปุ่นร้องขอ ทำให้ไทยต้องเป็นศัตรูกับอังกฤษและอเมริกา อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ยังผลให้เกิดขบวนการเสรีไทยขึ้นในต่างประเทศ โดยการนำของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งขณะนั้นเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน และไม่ขึ้นกับรัฐบาลไทย มีคนไทยในต่างประเทศต่อต้านญี่ปุ่นตลอดมา

เมื่อรัฐบาลไทยยอมให้ญี่ปุ่นผ่านเข้ามาได้ ญี่ปุ่นจึงส่งกำลังพลเข้ามาอย่างต่อเนื่อง วางอำนาจเข้ายึดทรัพย์สินของอังกฤษและอเมริกาที่อยู่ในเมืองไทย และเอาตัวไปเป็นเชลย เฉพาะเชลยในกรุงเทพฯ เอาไปกักกันไว้ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ต้องทำงานตากแดด ตัวแดงทุกคน ญี่ปุ่นเอาเชลยศึกไปสร้างทางรถไฟที่จังหวัดกาญจนบุรีเพื่อมุ่งไปประเทศพม่า เนื่องจากภูมิประเทศแถบนี้ยังเป็นป่าดงดิบและกันดาร ทำให้เชลยศึกตายเป็นจำนวนมากด้วยไข้ป่า ไข้มาลาเรีย ทางรถไฟสายนี้เลยได้ชื่อว่า “ทางรถไฟสาย

มรณะ” ส่วนทางใต้ ญี่ปุ่นบุกเข้าไปประเทศมาเลเซีย ยึดพื้นที่ได้หลายจังหวัด ได้แก่ กัวลาลัมเปอร์ ไทรบุรี กลันตัน และตรังกานู แผนที่ประเทศมาเลเซียที่ญี่ปุ่นพิมพ์ขึ้นในขณะนั้น ญี่ปุ่นทำเครื่องหมายไว้ในแผนที่อย่างชัดเจน

เมื่อไทยตกลงเข้าร่วมกับญี่ปุ่นทำสงครามกับอังกฤษและอเมริกา ญี่ปุ่นตกลงให้ฝ่ายไทยรับผิดชอบด้านการรบทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินทั้งหมด ไทยส่งกองทัพเข้าไปที่เชียงตุงและเมืองใกล้เคียง เมื่อทหารไทยกลับมาจากเชียงตุง ก็ได้นำพระพุทธรูปกลับมาคนละองค์สององค์ เป็นพระพม่าสร้างด้วยหินอ่อน ที่นำมามากที่สุดคือพระบัวเข็ม เพราะเป็นพระที่สร้างด้วยไม้ นำติดตัวมาง่าย ไม้หนักเหมือนพระที่สร้างด้วยหิน พระบัวเข็มสร้างด้วยไม้โพธิ์ จำกัดด้วยว่าต้องเป็นไม้โพธิ์กิ่งทิศตะวันออก เป็นพระไม้ปิดทองสวยงาม มีมากมายในเชียงตุง เล่ากันว่าชาวบ้านสร้างถวายเป็นพุทธรูปบูชาหรือบางทีใช้เป็นพระแก้วบนอย่างพระเงิน-พระทององค์เล็ก ๆ ของชาวไทย พระจะมีลักษณะที่ดีมากน้อยเท่าไรให้พิสูจน์ด้วยการเอาไปลอยน้ำ องค์ที่ลอยลงไปแล้วพระพักตร์ไม่จมน้ำถือว่าเป็นพระที่มีลักษณะที่ดี พระบัวเข็มที่แท้จริงต้องมาจากเชียงตุงเท่านั้น

เมื่อเกิดสงคราม ข้าวของในกรุงเทพฯ มีราคาแพงไปทุกอย่าง ของบางอย่างหาซื้อยากและมีการควบคุม ถึงกับมีการปันส่วนจำกัดจำนวนสิ่งของจำเป็นต่างๆ แต่ละครัวเรือน เช่น ข้าวสาร น้ำตาลทราย ไม้ขีดไฟ น้ำมันก๊าด ต้องเข้าคิวซื้อของ ณ ร้านค้าที่ทางการกำหนดไว้ โดยแสดงทะเบียนสำมะโนครัวเป็นหลักฐาน แถวบ้านผู้เขียนคือ ร้านสวาสดีพาณิชย์ อยู่ปากทางข้ามมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ชาวบ้านต้องช่วยตัวเองทุกอย่าง เช่นต้องเกี่ยวน้ำมันมะพร้าวไว้ใช้จุดตะเกียงแทนน้ำมันก๊าดในยามค่าคั้นบางส่วนเอาไปปรุงอาหาร ผ้าที่ขาดแคลนและรัฐบาลในสมัยนั้นห้ามคนไทยนุ่งโจงกระเบน ทุกบ้านต้องนำผ้าโจงกระเบนมาตัดเป็นสองผืน ใช้เป็นผ้าถุง ที่เป็นผ้าม่วงเคยใช้กับชุกราชปะแตนเอามาตัดแล้วย้อมดำ ผลของการย้อมคือผ้าที่ย้อมเปื่อยหมด ใช้ไม่ได้เลยต้องเลิก ผ้าดอกผ้าสีอื่นๆ ที่ใช้เย็บเสื้อ-กางเกง ต้องไปเข้าคิวซื้อฝักรุงกรุงเทพฯ คนฝักรุงบุรีไปไม่ค่อยทัน คนฝักรุงกรุงเทพฯ ซื้อหมดไปก่อน และผ้ามีไม่พอขาย ทางบ้านต้องใช้ผ้าฝ้ายทอมือจากทางเหนือมาใช้แก้ขัด ผ้าพวกนี้ถ้าขาดแล้วไม่ต้องเย็บ เพราะทอไม่แน่นขาดแล้วเย็บไม่ติด ผู้เขียนยังเคยได้ใช้ผ้าใบที่ย้อมแล้วทำเป็นกางเกงขาสั้นสำเร็จรูปแรกๆ ใช้ก็ไม่รู้ว่าเป็นผ้าอะไร ต่อเมื่อนำไปซักน้ำจึงรู้ เพราะมันแข็งเป็นผ้าใบ

ยารักษาโรคต่างๆ เป็นของหายาก เพราะเป็นของนำเข้าจากต่างประเทศ ยาที่พอมีใช้อยู่บ้างตามโรงพยาบาลเป็นยาที่ตกค้างตอนที่บ้านเมืองยังเป็นปกติ ชาวบ้านต้องช่วยตัวเองด้วยยาพื้นบ้านและสมุนไพรต่างๆ ตามมีตามเกิด จำได้ว่าระหว่งนั้นใช้มาลาเรียกำลังระบาด ชาวบ้านเรียกใช้จับสั้น เป็นกันแทบทุกบ้าน ยาที่ใช้รักษาสมัยนั้นคือยาควินิน มีทั้งชนิดเม็ดและชนิดน้ำ เรียกว่าควินินน้ำ มีทั้งสีขาวและสีเขียว ใครที่เคยกินคงรู้รสชาติว่าขมขนาดไหน เมื่อยาควินินหายาก ชาวบ้านบางคนเอาเปลือกต้นสะเดามาต้มกินแทนยาควินิน คงคิดเอาเองว่ามีรสขมอย่างยากจะใช้แทนกันได้

โรคอีกอย่างหนึ่งที่ระบาดในสงครามคือ โรคหิด มาพร้อมๆ กับน้ำท่วมในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ ทุกบ้านมักเป็นโรคน้ำกัดเท้า เท้าเปื่อย กับเป็นโรคหิดทั้งเด็กและผู้ใหญ่ หิดมีสองชนิด คือ หิดคัน เป็นตุ่มน้ำใสตามง่ามมือและง่ามเท้า มีอาการคันเพียงอย่างเดียว อีกอย่างเรียกหิดเปื่อย เป็นแล้วมีตุ่มหนอง บางคนเป็นทั้งตัวก็ต้องใช้ยากกลางบ้านปรุงตามสูตรของแต่ละคน สมุนไพรที่ใช้เป็นพวกน้ำมันมะพร้าว กำมะถัน เม็ดกระเบา ยาจุน ขมิ้นผง ผสมแล้วเคี้ยวให้เข้ากัน เรียกว่าสูตรใครสูตรมัน

และในปีเดียวกันนี้ ทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาพักในกรุงเทพฯ เดินลุยน้ำซื้อของกินของใช้ในตลาดเจริญพาศน์ ระดับน้ำบางแห่งสูงถึงเอว เป็นที่รู้กันว่าพวกญี่ปุ่นเวลาอาบน้ำทั้งหญิงและชายเปลือยกายอาบน้ำ ไม่เว้นแม้แต่ที่โล่งแจ้ง เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของเขา แต่เมื่อเข้ามาในเมืองไทยจึงขัดกับวัฒนธรรมประเพณีไทยในขณะนั้น ทหารญี่ปุ่นจึงแก้ปัญหาด้วยการใช้ผ้าขาวบางๆ ทำเป็นผ้าเตี่ยวปิดบังของสงวนเอาไว้ ลองนึกภาพดู ผ้าเตี่ยวสีขาวบางๆ ที่ทหารญี่ปุ่นเดินลุยน้ำระดับโคนขาและอยู่ในน้ำข้อมไม่ช่วยปิดบังอะไรได้ ชาวบ้านร้านตลาดไม่ว่าเด็กและผู้ใหญ่เห็นกันทั่วจนชาชิน

ในระหว่างสงคราม ญี่ปุ่นต่อรองขอให้ไทยเปลี่ยนอัตราแลกเปลี่ยนใหม่เป็น ๑ ต่อ ๑ คือเงิน ๑๐๐ บาท เท่ากับเงินเยน ๑๐๐ เยน ซึ่งแต่เดิมเงิน ๑๐๐ บาท แลกเงินเยนได้ ๓๕๐ เยน ไทยไม่มีทางเลือกต้องยอมตามที่ญี่ปุ่นขอ ญี่ปุ่นจึงขอเงินกู้จากรัฐบาลไทย ไทยมีทรัพยากรหมุนเวียนอยู่ในประเทศไม่มากนักและไม่พอใช้ ญี่ปุ่นเลยพิมพ์ธนบัตรเข้ามาใช้เอง สีเงินของธนบัตรที่พิมพ์ออกมาแตกต่างจากสีที่ไทยเคยใช้ เนื้อกระดาษและมียีสันอย่างกระดาษไหว้เจ้าของคนจีน เลยเรียกธนบัตรที่ญี่ปุ่นพิมพ์เข้ามาใช้ว่า “แบงก์กงเต็ก” ธนบัตรที่ญี่ปุ่นพิมพ์เข้ามาใช้ ตลอดจนอาวุธยุทโธปกรณ์และของจำเป็นอื่น ๆ ซึ่งต้องใช้ในกองทัพขนส่งด้วยรถไฟ จึงมีขโมยลอบขึ้นไปโจรกรรมของเหล่านั้น ตัดตู้รถไฟออกหรือด้วยวิธีถีบสิ่งของลงมาจากตู้รถไฟ ของพวกนี้จึงมีชื่อว่า “ของไทยถีบ” หากญี่ปุ่นจับหัวขโมยได้ก็มีวิธีลงโทษอย่างรุนแรง พวกที่ขโมยน้ำมันเชื้อเพลิงเล่ากันว่าญี่ปุ่นลงโทษด้วยการใช้สายยางเสียบเข้าไปในทวารหนัก แล้วปล่อยน้ำเข้าไปถึงตาย ฝ่ายไทยก็ไม่กล้าขัดขวางเพราะตกอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่น ในกรุงเทพฯ นอกจากทหารญี่ปุ่นเดินเพ่นพ่านอยู่เต็มไปหมด ก็ยังมีทหารชาติอื่นเข้ามาด้วย ที่รู้จักกันมากคือทหารชาวฮอลันดา หรือบางที่เรียกว่าชาวดัชชท์ ไทยเรียกพวกนี้ว่า “แขกดำ” มีข่าวอยู่เสมอว่าแขกดำลูดผู้หญิงไทยไปข่มขืน

การที่ไทยตกอยู่ในภาวะจำยอมญี่ปุ่น สถานีวิทยุในต่างประเทศแห่งหนึ่งคือสถานีวิทยุเคลลี มีสำนักงานกระจายเสียงอยู่ที่ปิ้งหรือสิงคโปร์นี้แหละ เฉพาะรายการภาคภาษาไทย มีนายโพยม โรจนวิภาค เป็นผู้พูด ได้พูดโจมตีรัฐบาลไทยตลอดเวลา ข้างฝ่ายไทยก็มีรายการหนึ่งคือ รายการนายมัน-นายคง เป็นผู้ตอบโต้ และเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลในเรื่องต่างๆ ครั้งหนึ่งนายโพยมได้แต่งกลอนคำหนิจจอมพล ป. พิบูลสงคราม หัวหน้ารัฐบาลที่ตกอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่น ผ่านสถานีวิทยุเคลลี ไว้ดังนี้

เป็นจอมพลในยอมเป็นจอมแพ้
เกิดเป็นชายชาติตรีฝีมือ

ทำผิดแล้วคิดแก้ไม่ได้หรือ
ไฉนจึงคือให้ไพร่ที่นั่งขี่คอ

นายโพยม โรจนวิภาต เป็นมหาดเล็กถวายงานของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เมื่อเกิดกบฏบวรเดช และถูกรัฐบาลต้องการตัว เมื่อมีโอกาสได้เข้าเฝ้าที่สงขลา ทรงมีพระเมตตาพระราชทานเงินให้ ๓,๐๐๐ บาท แล้วทรงให้ออกนอกประเทศ ลี้ภัยอยู่ที่ปีนังและสิงคโปร์จนสงครามเล็กเมื่อรัฐบาลประกาศนิรโทษกรรมแก่นักการเมืองทั้งหมดแล้ว จึงเดินทางกลับมาประเทศไทย

เมื่อไทยต้องเป็นศัตรูกับอังกฤษและอเมริกา และใช้พื้นที่กรุงเทพฯ เป็นที่รวมพลนำกองทัพไปรุกรานเพื่อนบ้าน กรุงเทพฯ จึงเป็นเป้าหมายให้อเมริกานำฝูงบินมาทิ้งระเบิดเป็นครั้งแรก คือวันที่ ๕ มกราคม ๒๔๘๕ ฝูงบินเข้ามาช่วงเวลาตีสองถึงตีสาม จะมีสัญญาณเตือนภัยดังขึ้นเป็นระยะๆ สัญญาณเตือนภัยในขณะนั้นมี ๒ แห่ง คือ ที่กรมอุทการเรือและบนภูเขาทอง วัดสระเกษ เรียกให้เต็มชื่อคือสัญญาณเตือนภัยทางอากาศ เสียงที่ดังเป็นเสียง “หวอ” ชาวบ้านทั่วไปเลยเรียกสัญญาณภัยที่ว่านั้นว่า “หวอ” เป็นที่สังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่าหากเสียงหวอเตือนภัยเป็นช่วงสั้น ๆ ติดต่อกัน แสดงว่าเครื่องบินกำลังจะเข้าโจมตี หากเสียงหวอเตือนภัยเป็นช่วงยาวแสดงว่าปลอดภัย เครื่องบินได้บินออกไปนอกกรุงเทพฯ แล้ว

ฝูงบินของอเมริกาเข้ามาโจมตีกรุงเทพฯ ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๔๘๕ ขณะนั้นบ้านผู้เขียนอยู่ปากคลองบางลำไยใกล้เชื่อมกับคลองบางหลวง หน้าบ้านยังเป็นที่ว่างปลูกต้นไม้ได้ ด้านริมคลองบางลำไยใกล้เชื่อมพังลงน้ำหมดแล้ว เพราะเป็นเขื่อนอิฐไม่มีคอนกรีต ส่วนด้านหน้าติดคลองบางหลวงยังมีเขื่อนเหลืออยู่แต่ก็ทรุดเอนที่ยังอยู่ได้เพราะเขื่อนเดิมพัง จึงสร้างเขื่อนใหม่ซ้อนเขื่อนเก่า รากฐานบางส่วนของเขื่อนเก่าที่เหลืออยู่ยังเขื่อนใหม่เอาไว้ หน้าบ้านมีทางเดินก่ออิฐจากตัวบ้านไปยังทำน้ำ แบ่งที่ว่างหน้าบ้านเป็นสองฟากทางเดิน บางส่วนก็พังลงน้ำไปเหมือนกัน ที่ว่างหน้าบ้านมีพ่อค้าไม้เสา ชื่อ นายเซว มาขอเช่ากองเสาไม้ตั้งรัง วันที่เครื่องบินมาราวตีสองถึงตีสี่ ครอบครัวยุคนั้นมีด้วยกัน ๓ คน พ่อแม่ลูก พ่อพาไปนั่งบนเสาไม้หน้าบ้านดูเครื่องบินบินผ่านข้ามหัวไปมา ได้เห็นเครื่องบินยิงปืนกลกราดลงมา ความคิดอย่างเด็กๆ ในเวลานั้นยังคิดว่าไม่น่าจะปลอดภัย อยู่ในบ้านน่าจะดีกว่า พ่อให้เหตุผลว่าอยู่นอกบ้านยังได้เห็นว่าเครื่องบินมาทางไหน ยังพอหาที่หลบภัยได้ ถ้าอยู่ในบ้านจะไม่เห็นอะไรเลย หากระเบิดลงหรือได้รับความกระเทือนจากแรงระเบิดที่ตกใกล้เสียง อาจทำให้บ้านพังตายกันหมด แม้เป็นคนที่ยกตัวเครื่องบินมาทิ้งระเบิดมากที่สุดและทนไม่ได้ จึงต้องพาหลบเข้ามาในบ้าน รอนเสียงสัญญาณปลอดภัยดังขึ้น ทุกคนจึงโล่งอก และเป็นวันรุ่งขึ้นของวันใหม่ วันนั้นเครื่องบินจะทิ้งระเบิดที่ไหนบ้างจำไม่ได้

เช้าวันนั้นเองในคลองบางหลวงคลาดล้าไปด้วยเรืออพยพทั้งเรือพาย เรือแจว บรรทุกสิ่งของต่างๆ ลงเรือหลบเข้าไปอยู่ในสวนลิกหรือพื้นที่ที่คิดว่าห่างไกลจากภัยทางอากาศ ผู้คนอพยพกันทั้งวันตั้งแต่เช้าจรดเย็น ส่วนมากเป็นคนทางฝั่งพระนคร คนมีญาติพี่น้องอยู่ในฝั่งธนบุรีก็คงไม่มีปัญหา ส่วนคนที่ไม่มีญาติหรือ

คนที่รู้จักจะไปอยู่กับที่ไหน เพราะผู้คนอพยพกันมากมาย พื้นที่ฝั่งธนบุรีส่วนใหญ่ยังเป็นสวนเกินกว่าที่จะรองรับผู้อพยพ แฉๆ คลองภาษีเจริญทั้งสองฟากยังเป็นท้องนาลิบลัว หรือจะไปพักอาศัยอยู่ตามวัดก็ไม่ทราบเหมือนกัน บางครอบครัวอพยพข้ามจังหวัดไปเลยก็มี

หลังจากเหตุการณ์ที่ฝูงบินเข้ามาโจมตีกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก ต่อจากนั้นไม่นานเครื่องบินเข้ามาโจมตีอีก คราวนี้ฝ่ายไทยยิงด้วยปืน ป.ค.อ. ทำให้เครื่องบินตก ๑ ลำ เป็นเครื่องบินรบชนิดสองใบพัด ตกในสวนบางสะแกนอกใกล้ตลาดพลู มีคนตาย (นักบิน) ผู้เขียนไม่ได้เห็นด้วยตาตนเอง คงรับฟังจากคนที่ไปดูเอามาเล่าอย่างหวาดเสียวว่า เห็นชิ้นส่วนของนักบินแขวนอยู่บนต้นมะพร้าว

เฉพาะที่บ้านไม่ได้อพยพโยกย้ายไปไหน ฉะนั้นเมื่อมีเครื่องบินเข้ามาโจมตีกรุงเทพฯ แม่จะพาไปรวมกลุ่มกับบ้านญาติที่อยู่ใกล้ๆ เพื่อความปลอดภัย ส่วนพ่อจะเดินไปเดินมาดูเครื่องบินที่ตรอกหลังบ้าน (ตรอกวัดประดิษฐาราม) บางทีก็อยู่บนสะพานสูงข้ามคลองบางลำไยไถ่ที่เชื่อมระหว่างหัวบ้านมอญกับท้ายบ้านมอญ ตัวผมเองก็วนเวียนดูเครื่องบินอยู่แถวนั้น ไม่ได้นึกกลัวอะไร เพราะได้เห็นเครื่องบินที่เข้ามาโจมตีทั้งกลางวันและกลางคืน ถ้าเป็นเวลากลางคืนจะเห็นลำแสงของไฟฉายขนาดใหญ่จับฉายเครื่องบินบนท้องฟ้า เพื่อให้ปืนใหญ่ยิงไปยังเป้าหมาย กระสุนที่ยิงออกไปจะมีดวงไฟแดงๆ ตามขึ้นไปด้วยทุกลูก เรียกว่ากระสุนนำวิถี เพื่อให้ทราบว่กระสุนปืนที่ยิงออกไปนั้นถูกเป้าหมายหรือไม่ ส่วนใหญ่ยังไม่ถูกเพราะเครื่องบินๆ สูงกว่ารัศมีแนวกระสุนปืนใหญ่ ในขณะที่เดียวกันเครื่องบินก็กวาดปืนกลสวนลำแสงไฟฉายลงมา ไฟฉายเครื่องบินจะติดตั้งที่แห่งไม่ทราบชัด น่าจะมีอยู่แถววงเวียนใหญ่หรือที่ตลาดพลู (ไม่ยืนยัน) แต่ที่แน่ๆอยู่ที่หัวถนนพรานนกที่ตัดกับถนนเจริญสนิทวงศ์เป็นสามแยก สภาพสองข้างทางถนนเจริญสนิทวงศ์ในเวลานั้นยังเป็นสวน เพราะเพิ่งตัดถนนใหม่ มีบ้านเรือนริมถนนอยู่ไม่กี่แห่ง เลิกสงครามแล้ว สามแยกตรงนี้ได้ชื่อว่า “สามแยกไฟฉาย”จนทุกวันนี้

การโจมตีทางอากาศของอังกฤษและอเมริกา แรกๆ ก็มากลางคืนราวตีสองถึงตีสาม จะบินมาจากฐานทัพอากาศที่ไหนก็ไม่ทราบและมักจะมาในคืนเดือนหงาย หากมากลางคืนเดือนมืด เครื่องบินจะทิ้งพลูให้ลอยอยู่กลางอากาศ ทิ้งแรกๆ ก็เหมือนดวงไฟใหญ่ๆ ลอยอยู่กลางอากาศ แล้วค่อยๆ เปล่งแสงสว่างที่ละน้อยๆ เป็นแสงวาวๆ จนสว่างเต็มที่ เพื่อให้ให้นักบินดูเป้าหมายที่จะทิ้งระเบิดให้ตรงจุดที่ต้องการ และมักจะพูดกันว่าพลูมีแสงสว่างดังกลางวัน ความจริงไม่ถึงขนาดนั้น หากจะเปรียบเทียบพอให้เห็นภาพ พลูมีลักษณะเหมือนโคมลอยที่ปล่อยในงานยี่เป็งทางภาคเหนือ แสงสว่างของพลูขนาดเต็มที่ประมาณกับแสงสว่างที่เกิดกับสุริยุปราคาเต็มดวง เป็นแสงสว่างเฉพาะที่ จะมีขอบเขตความสว่างกว้างไกลเท่าไรก็ไม่ทราบเหมือนกัน เพราะรอบๆ นอกที่พื้นรัศมีของแสงสว่างพลูไปแล้วยังคงมีคอยู่ จากที่เคยมากลางคืนก็เปลี่ยนเป็นมากลางวัน การโจมตีครั้งแรกๆ ใช้เครื่องบินรบสองใบพัด หรือสองเครื่องยนต์ ต่อมาเป็นเครื่องบินรบขนาดสี่เครื่องยนต์ เป็นเครื่องบินรุ่นใหม่เรียกว่า บี ๒๕

เมื่อเกิดภัยทางอากาศ ทางกรมแนะนำให้ประชาชนสร้างหลุมหลบภัย มีการสร้างกันบ้างเหมือนกัน เฉพาะพวกที่มีบริเวณบ้านกว้างขวาง เฉพาะที่เป็นหลุมหลบภัยสาธารณะมีทางการสร้างขึ้น ด้านฝั่งธนบุรีได้แก่ข้างสะพานเจริญพาศน์และหน้าโรงเรียนศึกษานารี ย่านวงเวียนเล็ก ทางฝั่งพระนครมีที่หน้าสถานีรถไฟหัวลำโพง คงจะมีที่อื่นอีก แต่ผู้เขียนไม่ทราบ เดิมหลุมหลบภัยอยู่สองแห่ง คือ ที่ข้างสะพานเจริญพาศน์กับที่หน้าโรงเรียนศึกษานารี ที่ข้างสะพานเจริญพาศน์ถูกรื้อทิ้งไปแล้วเมื่อคราวขยายสะพาน ขณะนี้เหลือแห่งเดียวที่หน้าโรงเรียนศึกษานารี พื้นที่กรุงเทพฯ เป็นที่ลุ่ม หลุมหลบภัยที่ประชาชนสร้างกันเองวันแรกๆ ก็ยังพอมีสภาพใช้งานได้ หลังจากนั้นก็เต็มไปด้วยน้ำ ใช้ไม่ได้ ถ้าเป็นของทางราชการก็สร้างดีหน่อย ดูแข็งแรงมั่นคงดี แต่ไม่มีใครใช้เพราะเข้าไปแล้วไม่มีอากาศหายใจ แต่ไม่ว่าใครจะสร้างคนก็ไม่เข้าไปใช้ชอบวิ่งดูเครื่องบินทิ้งระเบิดมากกว่า โดยเฉพาะพวกผู้ชาย

ได้เล่ามาแล้วว่า เมื่อเกิดสงครามผู้เขียนอายุราว ๕-๖ ขวบ ในความรู้สึกส่วนตัวไม่ค่อยกลัวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากนัก เห็นเป็นเรื่องสนุก ไม่ว่าเครื่องบินจะมากกลางวันหรือกลางคืน เพราะได้เห็นเครื่องบิน เห็นลำแสงไฟฉายจับเครื่องบินบนท้องฟ้า ได้ยินเสียงระเบิด เสียงปืน ป.ต.อ. ที่ยิงเครื่องบิน เสียงปืนกลที่เครื่องบินยิงกราดลงมา ถ้าเครื่องบินมากกลางวัน นอกจากจะได้เห็นเครื่องบินชัดเจนแล้ว ยังเห็นเครื่องบินปล่อยระเบิดลงมาเป็นสายๆ ครั้งละ ๓-๔ ลูก เมื่อกระทบถึงพื้นดินก็ได้ยินเสียงระเบิด ถ้าเป็นระเบิดเพลิงก็เกิดไฟไหม้ควันไฟพวยพุ่งขึ้นไปบนท้องฟ้าเป็นกลุ่มใหญ่ หากเป็นกลางคืนจะเห็นแสงไฟไหม้จับท้องฟ้าแดงฉาน ถ้าเป็นระเบิดทำลายลงที่ไหนก็พังที่นั่น เครื่องบินที่กำลังจะทิ้งระเบิดจะบินสูงมากมองเห็นอยู่ลิบๆ แล้วจิกตัวลงมาจะได้ยินเสียง “แซด” ตามมาด้วยทุกครั้ง จากนั้นจะได้ยินเสียงระเบิด “บีม” ถัดๆ ตามจำนวนระเบิดที่ตกลงมา เลยเป็นที่สังเกตว่าหากเห็นเครื่องบินๆ สูงเมื่อไร ก็ถึงเวลาที่ลูกระเบิดจะตกลงที่ใดที่หนึ่งเป็นที่แน่นอน

การวิ่งดูเครื่องบินทิ้งระเบิดตามประสาเด็กและค่อนข้างสนุกสนานกับเหตุการณ์ในครั้งนั้น เป็นการดูอย่างระมัดระวังตลอดเวลา เพราะไม่รู้ว่าจะมาถึงตัวเมื่อไร ที่หวาดเสียวเห็นจะเป็นตอนที่เครื่องบินผ่านข้ามตัวไป กลัวระเบิดจะตกลงมาหรือไม่ก็ถูกยิงกราดด้วยปืนกล กรุงเทพฯ ยุคนั้นถูกระเบิดหลายแห่ง และมุ่งที่จะทิ้งลงสถานที่ราชการที่สำคัญๆ หรือสถานที่ๆ เป็นจุดยุทธศาสตร์และเส้นทางคมนาคม ที่พลาดพลั้งไม่ถูกเป้าหมายก็มีอยู่ไม่น้อย แต่ก็สร้างความเสียหายให้แก่บ้านเรือนประชาชน และผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก

เครื่องบินมาแต่ละครั้ง จะมีกระเป๋ายาเล็กๆ ๑-๒ ชุด ยารักษาโรค ไม้ขีด เทียนไข และของอย่างอื่นที่จำเป็นหิวติดตัวไปด้วย กระเป๋าที่บรรจุสิ่งของแทนที่จะเป็นกระเป๋าหนังกลับเป็นกระเป๋าเสื้อจันทบูร ซึ่งไม่ทนทานใส่ของหนักมากไม่ได้ เพราะจะทำให้ก้นกระเป๋ายาน การเย็บใช้จักรเย็บผ้าจึงไม่ทนทาน หากจะให้แข็งแรงกว่า เส้นด้ายต้องใช้หลอดเส้นเล็ก ๆ สอดเย็บทับไว้ห่าง ๆ ก็พอช่วยได้ ที่ต้องใช้กระเป๋าเสื้อ เพราะยามสงครามหากกระเป๋าดีกว่านี้ไม่ได้ หากหาได้ก็แพง

ขามสงครามมีการกักตุนสินค้าที่จำเป็นและหายาก และจะนำออกมาขายอย่างลับๆ ก่อให้เกิดตลาดมืด พวกกักตุนสินค้าและขายสินค้าในตลาดมืดมีชื่อเรียกว่า “นักเซงลี”พวกนี้จะเอาสินค้าตัวอย่าง บางอย่างเป็นสินค้าหายากเสนอขายได้ทันที บรรจุงกระเป๋าทิ้งไปเสนอขายแก่ผู้ที่ต้องการ นักเซงลีเหล่านี้มีทั้งที่ทำมาค้าขายกับญี่ปุ่นและกับคนไทย โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของคนอื่น สงครามยุติแล้วพวกนี้ร่ำรวยตาม ๆ กัน และได้ชื่อว่าเป็นเศรษฐีสงคราม

ของอีกอย่างหนึ่งที่ผู้คนแสวงหา คือ พวกเครื่องรางของขลัง โดยมีความเชื่อว่าสามารถป้องกันภัยอันตรายได้ มีคาถาให้ภาวนา ฉะนั้นเมื่อเครื่องบนมาโจมตีคราวใด จะเห็นผู้คนพนมมือสวดมนต์พิมพ์ข้อความคุ้มครองให้รอดปลอดภัย มีเกจิอาจารย์เกิดขึ้นหลายแห่ง ที่นับว่าโด่งดังในยุคนั้นคือ หลวงพ่อจากกับ หลวงพ่อจง นอกนั้นก็เป็ หลวงพ่อจากสำนักอื่นๆ เครื่องรางของขลังได้แก่ พวกพระเครื่อง ตะกรุด ผ้ายันต์ ผ้าประเจียด เสื้อยันต์ ทรายเสก สารพัดชนิดที่คนส่วนมากแสวงหา

ผู้เขียนก็มีกับเขาด้วยเหมือนกัน โดยแม่เป็นคนจัดให้ ที่จำได้มีพระผ่องค์เล็กๆ ของวัดหงส์รัตนาราม พระกริ่งลาว เดิมเป็นของยายมาก่อน บางคนเรียกพระลาวตรวด คือ เจ้าของเป็นลาวใช้เงินจนหมด ไม่มีเงินค่ารถกลับบ้าน จึงเอาพระมาเร่ขาย เพื่อให้ได้เงินเป็นค่ารถกลับบ้าน อีกองค์หนึ่งเป็นพระลีลาสุโขทัย องค์สุดท้ายเป็นพระผ่องค์ชื่อว่า ขรัวอิโต้ ห่อผ้าประเจียดเล็กๆ ใส่กระเป๋าสื่อทุกครั้งที่มีภัยทางอากาศ แม่จะมีพระองค์ใดบ้างจำไม่ได้

พระขรัวอิโต้ สร้างโดยเกจิอาจารย์แห่งวัดราชบูรณะหรือวัดเลียบ คราวหนึ่งมีกิจทางพระพุทธศาสนา ต้องออกธุดงค์และมีน้องสาวติดตามไปเป็น โยมอุปฐาก ด้วยเหตุจำเป็นบางอย่างหลวงพ่อกับน้องสาวมีอันเป็นต้องนอนในกลดเดียวกัน ท่านจึงเอามิดอิโต้กั้นกลางเอาไว้ ชาวบ้านทราบเรื่องและลงความเห็นว่าท่านต้องอาบัติปาราชิก เมื่อหลวงพ่อไม่สามารถหาเหตุผลมาหักล้างข้อครหา นั้นได้ จึงประกาศต่อหน้าญาติโยมและอธิษฐานว่า หากท่านศีลยังบริสุทธิ์ขอเอามิดอิโต้ที่ท่านมีอยู่ข้างลงไปใต้น้ำนั้นให้ลอยขึ้นมา หากมิดอิโต้จมลงไปก็เป็นอันว่าท่านต้องอาบัติปาราชิก ผลปรากฏว่ามิดอิโต้ลอยอยู่บนผิวน้ำ ท่านจึงฟันซอกกล่าวหา พระเครื่องที่ท่านสร้างเลยได้ชื่อว่า “พระขรัวอิโต้” ส่วนพ่อไม่มีอะไรเลย เพราะไม่เชื่อพวกเครื่องรางของขลังทุกชนิด ชอบแต่เรื่องทีออกไปในแนวทางวิทยาศาสตร์และพิสูจน์ได้ ท่านเคยบวชเรียน แต่ไม่ค่อยเห็นท่านทำบุญไหว้พระ และไม่เคยบเร้าให้ผมบวชพระ เป็นแค่บอกว่าถ้าจะบวชให้บวชในคณะธรรมยุติ เพราะท่านบวชในคณะธรรมยุติที่วัดบูรณะศิริมาตยาราม โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราวุฒินัน เป็นพระอุปัชฌาย์

เห็นอยู่ครั้งหนึ่งท่านไหว้พระภูมิเจ้าที่ ด้วยเหตุผลว่าอยู่ในที่ๆ มีเจ้าของต้องให้ความเคารพ บ้านคนไทยทุกบ้านต้องมีพระภูมิเจ้าที่ มีเจ้านายพระองค์หนึ่งไม่ไหว้พระภูมิเจ้าที่ ทรงให้เหตุผลว่าแผ่นดินทั้งหมด

เป็นของพระราชบิดา (พระเจ้าแผ่นดิน) ท่านประทับอยู่ในที่ดินของพระราชบิดาไม่ใช่คนอื่น จึงไม่ต้องไหว้ แต่เมื่อมีงานบำเพ็ญกุศลในวัง ท่านจะจัดเครื่องสังเวทไปพร้อมสรรพและให้บรรดาข้าหลวงไหว้แทน

แม่เป็นคนกลัวเครื่องบินและภัยทางอากาศอย่างมาก ระยะเวลาหนึ่งพ่อขออนุญาตไปค้างบ้านอื่น คงไม่ต้องอธิบายว่าหมายถึงบ้านไหน แม่ตกลงตามที่ขอ คือวันเสาร์-อาทิตย์ ช่วงที่ไปหากไม่ตรงกับวันที่เครื่องบินมาก็แล้วไป หากไปตรงกับวันที่เครื่องบินมา วันรุ่งขึ้นที่พ่อกลับบ้าน ระเบิดลงที่บ้านทันที ด้วยความผิตฐานปล่อยให้ลูกเมียอยู่กันตามลำพังสองแม่ลูก มีการโต้เถียงกันอย่างรุนแรง สุดท้ายระบายแค้นด้วยการปาสิ่งของภายในบ้าน เป็นพวกถ้วยชาม ของพวกนี้มีมากมายไม่เค็ดรื้อน เพราะพ่อชอบซื้อถ้วยชามเครื่องแก้วดีๆ ไว้ใช้ ลูกหลานที่ใกล้ชิดคนไหนต้องแต่งงานไปสร้างครอบครัวใหม่ พ่อจะจัดของพวกนี้ให้เป็นของขวัญทุกคน

ระเบิดลงในกรุงเทพฯ หลายจุด การอพยพก็ยังคงมีอย่างต่อเนื่อง ที่บ้านแม่จะไม่ได้อพยพไปไหน แต่ก็ได้รองรับญาติครอบครัวหนึ่ง เป็นครอบครัวของหม่อมเจ้าทองอนุวัติ ทองใหญ่ แต่ไม่ได้มากันทั้งหมด เหตุเพราะบ้านเล็ก บางสิ่งบางอย่างไม่พร้อมที่จะรองรับคนมากๆ ที่อพยพมาครั้งนั้น ได้แก่ หม่อมเขื่อน ทองใหญ่ ณ อยุธยา พร้อมธิดาอีก ๒ คน คือ หม่อมราชวงศ์กัญจนกร และหม่อมราชวงศ์คุณพมาศ ทองใหญ่ หลานชายอีก ๒ คน คือ นางสาวพิมพ์วัลลค์ และนายพันธุ์นภ โรจนวิภาต เป็นบุตรหม่อมราชวงศ์สุพรรณพิมพ์กับคุณย่าจาบ ดิษยบุตร ท่านทองอนุวัติไม่ได้เสด็จมาประทับอยู่ด้วย คงอยู่บ้านเดิมในซอยศุภกร ย่านนางเลิ้ง แต่จะเสด็จมาเยี่ยมหม่อมของท่านและธิดาทั้งสองเกือบทุกวัน ครอบครัวหม่อมเจ้าทองอนุวัติพักอยู่ที่บ้านราว ๒ เดือนก็อพยพกลับ

ในระหว่างสงครามฝ่ายไทยก็ระแวงไม่ไว้ใจญี่ปุ่นนัก รัฐบาลจึงดำริที่ย้ายเมืองหลวงไปที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยเห็นว่าชัยภูมิดี มีภูเขาล้อมรอบและอยู่ในที่สูง หากญี่ปุ่นรุกรานเข้ามาจะได้ต่อสู้ได้ ดีกว่าอยู่ในพื้นที่ราบอย่างกรุงเทพฯ รัฐบาลสมัยนั้นดำเนินการอย่างลับๆ ด้วยการย้ายพระราชทรัพย์ของมีค่าที่อยู่ในพระบรมมหาราชวังไปไว้ในเขาเมืองเพชรบูรณ์ สงครามเลิกแล้วย้ายกลับ สิ่งของมีค่าหายไปเป็นจำนวนมาก มีข่าวสารลงไปในหนังสือพิมพ์ถึงสิ่งของที่สูญหายไป สุดท้ายเรื่องก็เลือนหายไป จับมือใครดมไม่ได้ ข้าราชการที่ปฏิบัติราชการที่เมืองเพชรบูรณ์ในครั้งนั้น กลับมาเป็นไข้ป่ามาลาเรียเอาชีวิตเกือบไม่รอดแทบทุกคน เพราะหูกษาที่ใช้รักษาหายาก

ระเบิดตกทั่วกรุงเทพฯ โดยเฉพาะพื้นที่กรุงเทพฯ ด้านใน พื้นที่รอบนอกหรือแถบชานเมืองไม่เคยได้ยิน เป้าหมายของการทิ้งระเบิดอยู่ที่ด้านใน ได้แก่ สถานที่ราชการที่สำคัญๆ และสถานที่ที่เป็นจุดยุทธศาสตร์ ได้แก่ สะพาน โรงไฟฟ้า ที่ทำการไปรษณีย์ฯ สถานีรถไฟ สถานที่ที่ได้รับการยกเว้นคือโรงพยาบาลทุกแห่ง เป็นการปฏิบัติอย่างเป็นสากลของทุกประเทศ โรงพยาบาลทุกแห่งจึงทำเครื่องหมายกาชาดไว้บนหลังคาอาคารเห็นได้ชัดเจน

เรื่องราวที่น่าเสนาครั้งนี้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงที่กรุงเทพฯ ต้องเผชิญภัยทางอากาศ เป็นการฟื้นความทรงจำของเด็กที่มีอายุระหว่าง ๖-๑๐ ปี เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นรอบๆ ตัวในย่านสะพานพุทธยอดฟ้าทั้งในฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี ความเจริญฝั่งธนบุรีอยู่แต่คลองสาน วงเวียนใหญ่ ตลาดพลู บางกอกน้อย ไกลออกไปจากบริเวณที่กล่าวนี้เป็นพื้นที่สวนทั้งนั้น ทางฝั่งพระนครเพียงแค่ว่าบางลำพู ลี้พระยา บางรัก หัวลำโพง ส่วนท้องที่สามเสน บางซื่อ สนามเป้า ปทุมวัน ถือว่าเป็นกรุงเทพฯ ชั้นนอก บางแห่งเป็นท้องนาโล่ง ๆ ฉะนั้นเหตุการณ์และความเสียหายจากลูกระเบิดที่ตกในพื้นที่รอบนอกจึงไม่เคยเห็นกับตา เพียงได้ยินข่าวที่มีคนเล่าให้ฟังบ้าง จากหนังสือพิมพ์และวิทยุเท่านั้น อย่างเช่นระเบิดลงที่โรงไฟฟ้าสามเสน โรงปูนซิเมนต์ บางซื่อ เมื่อเวลาได้ล่วงเลยมา ๕๐-๖๐ ปี เรื่องบางเรื่องจึงลบลือนไปจากความทรงจำเก่าๆ และคลาดเคลื่อนไปบ้าง คงไม่ถือสาเกินไป เหมือนผู้เล่าเรื่องให้ลูกหลานฟัง ไม่ต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์ วันเวลาว่าถูกต้องหรือไม่

โดยขอเริ่มที่ย่านเชิงสะพานพุทธยอดฟ้าฝั่งพระนครก่อน ซึ่งมีสถานที่ที่สำคัญและเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ข้าศึกต้องการทิ้งระเบิด ได้แก่ โรงไฟฟ้าวัดเลียบ กรมไปรษณีย์โทรเลข ไกลออกไปจากนี้คือที่กระทรวงกลาโหมแห่งแรก นอกจากสะพานพุทธยอดฟ้าแล้ว ก็เป็นโรงไฟฟ้าวัดเลียบ เฉพาะเรื่องสะพานพุทธยอดฟ้าขอยกไปเล่ารวมกับเรื่องสะพานพุทธยอดฟ้าฝั่งธนบุรีในตอนท้ายของเรื่อง

โรงไฟฟ้าวัดเลียบ ขณะนั้นยังเป็นของฝรั่งที่ได้รับสัมปทานจากรัฐบาลไทย ตั้งอยู่ที่ดินของวัดราชบูรณะ ชาวบ้านเรียกว่าวัดเลียบ โรงไฟฟ้าแห่งนี้เลยได้ชื่อเป็นไทยๆ ว่า โรงไฟฟ้าวัดเลียบ ดึกที่ทำการเดิมยังเหลืออยู่ริมถนนจักรเพชร เป็นตึกที่ติดกับองค์พระปรางค์ใหญ่ของวัดนั้นแหละ โรงจักรใหญ่ที่ใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าอยู่ด้านหลังติดกับบริเวณวัดเลียบทีเดียว ก่อสร้างเป็นโรงสังกะสีทั้งหมดเห็นแต่ไกล และยังใช้พื้นเป็นเชื้อเพลิง จะเห็นเรือบรรทุกทุกพื้นขนาดใหญ่ขนพื้นเป็นท่อนๆ ล่องมาจากปากน้ำโพ เข้ามาขายส่งให้แก่โรงไฟฟ้าเป็นประจำ โดยนำเรือเข้ามาในคลองโอง่าง มีคลองซอยเล็ก ๆ ด้านซ้ายมือนำเรือเข้าไปบริเวณโรงไฟฟ้า ซึ่งทำเป็นอ่างน้ำขนาดใหญ่ ลงเขื่อนคอนกรีตแข็งแรง เมื่อเรือเข้าไปในอ่างน้ำแล้วก็ปิดประตูน้ำที่คลองซอย โรงไฟฟ้ามีท่อสูบน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาในอ่างน้ำนี้ หลังจากปิดประตูน้ำแล้วก็ปล่อยน้ำที่สูบเข้ามาจนเต็มอ่างให้เรือลอยลำขึ้น เพื่อสะดวกแก่การโยนพื้น น้ำที่เปี่ยมขอบอ่างน้ำจลันไปที่ประตูน้ำที่ปิดอยู่ กลายเป็นน้ำตกเล็กๆ หน้าประตูน้ำ เลยได้ชื่อว่า “น้ำตกโรงไฟฟ้า” เมื่อข้าศึกเข้ามาโจมตีทิ้งระเบิดและมีเป้าหมายอยู่ที่โรงไฟฟ้า แต่พลาดเป้าไม่ถูกโดยตรง ระเบิดไปตกบริเวณวัดที่อยู่ติดกัน วัดเสียหายทั้งหมด เหลือพระปรางค์ใหญ่เพียงองค์เดียว โรงจักรใหญ่ที่ใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าได้รับแรงกระเทือนจากระเบิดเสียหายบางส่วน แผ่นสังกะสีที่ใช้เป็นผนังของโรงจักรห้อยร่อนแรงจนเห็นเครื่องจักรใหญ่ ทำให้เครื่องผลิตกระแสไฟฟ้าขัดข้อง ต้องหยุดจ่ายกระแสไฟฟ้า กรุงเทพฯ เลยไม่มีไฟฟ้าใช้ ต้องจุดตะเกียงน้ำมันมะพร้าวแทนน้ำมันก๊าดที่หายาก หรือไม่ก็ต้องใช้เทียนไข พอบรรเทาความเดือดร้อนได้บ้าง

วัดราชบูรณะราชวรวิหาร (วัดเลียบ) เป็นวัดเก่าครั้งกรุงศรีอยุธยา ผู้สร้างเป็นคนจีนชื่อ เลียบ เคยเรียกว่าวัดจีนเลียบ ต่อมาข้าราชการทูตโรมันได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่หมดครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า วัดราชบูรณะ คติการสร้างเมืองใหม่ของชาวไทยที่ปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย จะต้องสร้างวัดสามวัดเป็นวัดประจำเมือง ได้แก่ วัดมหาธาตุ วัดราชประดิษฐ์ และวัดราชบูรณะ แต่ชาวบ้านยังเรียกชื่อเดิมและเพี้ยนไปเป็นวัดเลียบ

เมื่อระเบิดพลาดเป้าหมายที่วัด โบสถ์วิหาร ระเบียงคด เจดีย์รายภายในบริเวณถูกทำลายเกือบทั้งหมดที่เหลือคือพระปรารภองค์ใหญ่ ระเบียงคดบางส่วน กับช่องประตูทางเข้าของระเบียงคดและเจดีย์องค์เล็ก ๆ ข้างป้อมน้ำมันในปัจจุบัน โบสถ์เก่าเป็นโบสถ์หลังคดสองชั้นอย่างโบสถ์ทั่วไป เช่น โบสถ์วัดประยูรวงศาวาส โบสถ์ที่เห็นในขณะนี้ เป็นโบสถ์สร้างใหม่ เป็นจัตุรมุขลวดลายปูนปั้นหน้าบัน ฐานประตู หน้าต่าง และอื่นๆ ทั้งหมดในบริเวณ เป็นลวดลายที่ออกแบบโดยนายสง่า มยุระ และทีมงาน นายสง่านอกจากจะเป็นช่างเขียนจิตรกรรมไทยฝีมือดี ยังเป็นเจ้าของผลงานผลิตภัณฑ์ฟุ้งกันที่มีชื่อเสียงมาจนถึงทุกวันนี้ คือ ฟุ้งกันสง่า มยุระ

ระเบียงคดและช่องประตูบางส่วนที่รอดจากถูกระเบิดอยู่ด้านถนนตรีเพชร ตรงข้ามกับโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย บานช่องประตูเปิดได้สองข้าง เขียนภาพลายรดน้ำเป็นภาพป่าหิมพานต์ มีต้นนารีผลหรือบางทีก็เรียกมักกะลีผล มีฤๅษี คนธรรพ์ วิทยาธร ปีนป่ายสอยลูกนารีผล ฝีมืองดงาม ได้เห็นบ่อย ๆ เพราะตรงนี้เป็นจุดจ่อรถรับส่งผู้โดยสาร เมื่อต้องรอรถตรงนี้จึงเห็นอย่างชินตา ไม่ทราบวาทังวัดจะเปิดประตูนี้ไว้หรือเปล่า เพราะประตูที่ว่านี้ยังมีสภาพดีไม่เสียหายอะไรเลย

เจดีย์รายที่อยู่รอบพระอุโบสถ เมื่อถูกระเบิดพังลง ทำให้พระที่บรรจุอยู่ในนั้นทะลักออกมาเป็นจำนวนมาก ขนาดพระเครื่องเป็นพระหล่อด้วยดินกอลของค์ มีทั้งที่ปิดทองและไม่ปิดทอง เฉพาะที่เป็นพระประจำวันมีทุกปาง คนไปโกยเอามาแจกจ่ายกัน บางคนก็แสดงความรังเกียจ โดยให้เหตุผลว่าขนาดโบสถ์วิหารยังพังทั้งหมด ความขลังของพระจึงไม่น่าจะมี

อาณาเขตของวัดเลียบกว้างไกลไปถึงสี่แยกพาหุรัด ยังเคยได้เห็นกุฏิพระริมถนนตรีเพชร ฝั่งตรงข้ามโรงเรียนเพาะช่างหลายหลัง กุฏิค้ำในบางหลังถูกระเบิด เมื่อสร้างวัดใหม่เรียบร้อยและจำกัดขอบเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสลงตัวแล้ว พื้นที่วัดส่วนที่เหลือจึงเป็นที่จัดเก็บผลประโยชน์ของวัด กลายเป็นป้อมน้ำมัน ตึกแถวร้านค้า และตลาดพาหุรัด สูดที่ดินของวัดเป็นซอยเล็กๆ กันระหว่างตึกแถวเอกชนขายฝ้ายริมถนนพาหุรัด กับที่ดินของวัดที่เป็นตลาดขายฝ้ายเช่นเดียวกัน ปากซอยที่ว่านี้แยกจากถนนตรีเพชรตรงสี่แยกพาหุรัด มีร้านถ่ายรูปเก่าแก่เหลืออยู่ร้านหนึ่ง คือ ร้านถ่ายรูปฉายาตรีเพชร (อายุน่าจะกว่า ๘๐ปี) กำลังจะปิดป้ายแข่งร้าน (พ.ศ.๒๕๕๖) ปากซอยฝั่งตรงข้ามเคยเป็นอดีตร้านค้าแบบเรียนเครื่องเขียนต่างๆ อย่างร้านศึกษาภัณฑ์ ในเวลานี้ ชื่อร้านจินตมณี คนฝั่งพระนครถ้าต้องการซื้อแบบเรียนเครื่องเขียนต่างๆ ต้องไปซื้อ

ที่ร้านจินคามณี ร้านนี้เลิกกิจการไปหลายสิบปีแล้ว ส่วนทางด้านฝั่งธนบุรีหากใครต้องการไปซื้อแบบเรียน เครื่องเขียนต้องไปหาซื้อที่ร้านสื่อการค้า อยู่ริมถนนประชาธิปไตย เชียงสะพานพระพุทธรยอดฟ้า เป็นตึกแถวจัดประโยชน์ของวัดประยูรวงศาวาส ขณะนั้นสะพานพระปกเกล้ายังไม่ได้สร้าง ภายหลังจากสื่อการค้าได้ย้ายกิจการไปอยู่ริมถนนพหลโยธิน ย่านสะพานควาย ในนามเดียวกัน และได้เลิกกิจการไปหลายสิบปีแล้ว เช่นเดียวกัน

อีกแห่งหนึ่งที่ถูกระเบิด คือ ตรงหัวมุมถนนบ้านหม้อ ตรงข้ามธนาคารกรุงศรีอยุธยา สาขา ปากคลองตลาดปัจจุบัน เป็นตึกลักษณะเดียวกันกับตึกแถวริมถนนจักรเพชร ที่ต่อจากตึกที่ทำการไปรษณีย์ วัดเลียบ ระเบิดทำลายไปสิบกว่าห้อง สงครามเลิกแล้วหลายปีก็ยังไม่ได้สร้างใหม่ เป็นที่ทิ้งขยะ บางส่วนมี วัชพืชต่างๆ ขึ้นอยู่เต็ม ณ เวลานั้น ตลาดปากคลองตลาด ตลาดยอดพิมาน และตลาดส่งเสริมเกษตรกรไทย (ตลาดดอกไม้) ยังไม่มี

กรมไปรษณีย์โทรเลขเป็นสถานที่ราชการอีกแห่งหนึ่งที่อยู่ใกล้ๆ โรงไฟฟ้าวัดเลียบและวัดราชบูรณะ อาคารประธานสร้างอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านข้างติดคลองโอง่าง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแข็งแรง ถูกเรือออกไปเมื่อสร้างสะพานพระปกเกล้า ภายหลังจากการได้สร้างอาคารจำลองที่ทำการแห่งนี้ไว้ในสวนหย่อมข้างสะพานพระปกเกล้า แต่สร้างไม่เต็มรูปแบบทั้งหมด ของเดิมเป็นอาคาร ๒ ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐ ชั้นบนเป็นไม้ต่อให้เป็นแผ่นเลียบ ทำให้ดูคล้ายตึกทาสีเหลืองอ่อน อาคารหลังนี้สร้างอย่างตึกแถวเป็นห้องๆ ติดต่อกัน สร้างต่อกับอาคารประธาน (ด้านที่ติดกับถนนพระปกเกล้า) ทำให้อาคารกลุ่มนี้มีสภาพเหมือนตัวแอล (L) ปากทางด้านถนนจักรเพชร มีสะพานคอนกรีตข้ามคลองโอง่าง คือ สะพานโอสถานนท์ มีอาคารอีกหลังหนึ่งสร้างเฉียดๆ หันหน้าไปทางวัดเลียบ เป็นอาคารชั้นเดียว ด้านหน้ามีเสากลมๆ ขนาดใหญ่ สูงรองรับหลังคา (เหมือนอาคารที่ทำการศาลรุ่นเก่า) มีบันไดขึ้นด้านหน้า อาคารหลังนี้เป็นส่วนหนึ่งของกรมไปรษณีย์ฯ สมัยนั้นยังมีโรงเรียนไปรษณีย์ รัชผู้จบ ม.๖ แล้วเข้าเป็นนักเรียน จบแล้วถ้ามีโอกาสก็เข้าไปเป็นข้าราชการได้เลย อาคารกรมไปรษณีย์ที่ถัดจากอาคารริมแม่น้ำ นอกจากใช้ในราชการแล้ว บางส่วนเป็นสถานีวิทยุ เรียกว่าสถานีวิทยุ ๑ ป.ณ. ดำเนินกิจการอยู่นานแล้วก็เลิกไป

กรมไปรษณีย์แห่งใหม่ คือ กรมไปรษณีย์-โทรเลข ที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ย่านบางรัก เรียกกันสั้นๆ ว่า “ไปรษณีย์บางรัก” เป็นอาคารสูงใหญ่มั่นคงแข็งแรง มุมตึกทางด้านบนทั้งสองข้างมีรูปปั้นครุฑกางปีกประดับอยู่ เพราะมีครุฑบินปกป้องกันอยู่ มีเรื่องเล่ากันว่าเหตุที่กรมไปรษณีย์หลังนี้ไม่ถูกระเบิด แต่ระเบิดไปลงอีกแห่งหนึ่งที่ฝั่งตรงข้าม คือ ที่อุ้งต่อเรือบางกอก เรียกทับศัพท์ว่า อุ้งบางกอกคืออก เป็นระเบิดเพลิงลูกทิ้งเวลากลางวัน เพลิงลูกใหม่เป็นกลุ่มควันทะมึนเต็มท้องฟ้าหลายชั่วโมง ที่ทำการไปรษณีย์บางรักให้บริการทุกอย่าง ส่วนที่ทำการเดิมก็ยังอยู่ นอกจากเป็นสถานีวิทยา ๑ ป.ณ. เป็นโรงเรียนไปรษณีย์แล้ว เฉพาะกิจการโทรศัพททางไกลภายในประเทศ ต้องไปใช้บริการที่สำนักงานวัดเลียบ ที่ทำการบางรักภายหลังเปลี่ยนชื่อ

เป็นการสื่อสารแห่งประเทศไทย เป็นรัฐวิสาหกิจและถูกขายให้เอกชน เปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทไปรษณีย์ไทย จำกัด (มหาชน) มีบริการสารพัดชนิด รับชำระหนี้ต่างๆ รับจอง-เช่าเครื่องรางของขลัง เป็นต้น

พระบรมรูปพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร ประดิษฐานอยู่ในลานเชิงสะพานพระพุทธรูปอุ้มบาตรฝั่งพระนคร สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ในวโรกาสที่กรุงเทพฯ มีอายุครบ ๑๕๐ ปี ลักษณะของสะพานหากมองด้านบนจะเป็นรูปลูกศร เป็นตราพระราชลัญจกรของในหลวงรัชกาลที่ ๗ หัวลูกศรอยู่ฝั่งธนบุรี ปลายลูกศรอยู่ฝั่งพระนคร ลานพระบรมรูปกับทางขึ้น-ลงสะพานที่แยกเป็นสองข้าง คือ ปลายลูกศร พระบรมรูปของเดิมประดิษฐาน อยู่ในซุ้ม เมื่อสงครามเลิกแล้วมีผู้รู้ให้ความเห็นว่า อนุสาวรีย์โดยทั่วไปแม้ในต่างประเทศสร้างในที่โล่งแจ้ง เห็นเป็นสง่า พระบรมรูปองค์นี้ประดิษฐานอยู่ในซุ้ม ไม่เหมาะสมขาดความสง่างาม จึงย้ายไปประดิษฐานนอกซุ้มด้านหน้า สร้างแทนประตูปัจจุบันด้วยหินอ่อนรองรับไว้ พร้อมด้วยพุ่มทั้งสองข้างอย่างที่เห็นทุกวันนี้ ทำให้พระบรมรูปสูงกว่าระดับที่ตั้งเดิมยังผลให้ซุ้มด้านหลังผิดสัดส่วนไปด้วย หน่วยงานที่รับผิดชอบได้แก้ไขด้วยการทุบกรอบซุ้มส่วนบนออกเสริมให้สูงขึ้นไปตามรูปแบบเดิม เพื่อให้รับกับองค์พระบรมรูปที่ย้ายออกไป

ส่วนที่เสริมขึ้นไปคือส่วนที่เป็นเสาหินอ่อน บนสุดของกรอบซุ้มฉากหลังซึ่งจำลองเป็นม่านไหมทองลายเข็มขาบที่มีไข้อยู่ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อต้องต่อซุ้มขึ้นไปแล้วทำให้เกิดพื้นที่ว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบก็ไม่ได้ทำเป็นลายม่านไหมทองให้เต็ม หากแค่ใช้หินอ่อนประดับไว้แทน ตกแต่งด้วยประจายาม (โลหะ) เป็นระยะๆ ส่วนพื้นที่ด้านหลังซุ้มของเดิมเป็นแผ่นหินแกรนิตสีดำ บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของการสร้างสะพาน ด้วยตัวอักษรสีทองกลมพิมพ์ลึกเต็มพื้นที่ เมื่อก่อซุ้มขึ้นไปแล้วก็เกิดที่ว่างเช่นเดียวกับด้านหน้า หน่วยงานที่รับผิดชอบนำแผ่นหินแกรนิตสีเดียวกันประดับไว้แทน จนเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธรูปอุ้มบาตรได้รับการถวายพระเกียรติยศให้ทรงเป็นมหาราช ซึ่งได้บรรจุพระนามใหม่ลงในส่วนนี้ให้กลมกลืนกับข้อความข้างล่าง ส่วนด้านหน้าที่เป็นหินอ่อนถูกรื้อออกไป เอาทองคำเปลวติดไว้แทนอย่างลวกๆ ความจริงในเวลานี้สามารถหาช่างหรือแผ่นกระຈก หรือแผ่น โมเสกที่จะใช้ประดับเป็นด้ายไหมทองลายเข็มขาบให้เต็มพื้นที่ได้ จะขัดข้องด้วยเหตุอันใดก็เหลือจะเดา สิ่งที่เกิดขึ้นในเวลานี้เป็นการประจานหน้าที่รับผิดชอบ แสดงความมั่งงายให้ปรากฏแก่สายตาคนทั่วไป พระบรมราชานุสาวรีย์ที่น่าจะงดงามกว่านี้เลยคือความงดงามลงไป

ไกลจากจุดที่ระเบิดลง บริเวณเชิงสะพานพระพุทธรูปอุ้มบาตรฝั่งพระนครเลยขึ้นไปทางฝั่งสนามหลวง มีสถานที่ราชการที่สำคัญหลายแห่ง ได้แก่ กระทรวงเศรษฐกิจ ต่อมาเปลี่ยนเป็นกระทรวงพาณิชย์ ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ ต่อด้วยวัดพระเชตุพนฯ หรือวัดโพธิ์ กรมการรักษาดินแดน กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงกลาโหม กรมเชื้อเพลิง กระทรวงยุติธรรม ซึ่งเป็นที่รวมของศาล ได้แก่ ศาลแพ่ง ศาลอาญา ศาลฎีกา กรมอัยการ และศาลหลักเมือง สถานที่สำคัญที่สุดคือพระบรมมหาราชวัง เป้าหมายของการโจมตีที่ระเบิดน่าจะเป็นกระทรวงกลาโหม แต่พลาดเป้าไปตกในพระบรมมหาราชวังที่พระพุทธรูปรัตนสถาน

และหมู่พระที่นั่งพิมานรักษา (ด้านหลัง) ด้วยเดชบุญบารมีแห่งองค์พระแก้วมรกต พระสยามเทวาธิราช และพระพุทธรูปสำคัญๆ ที่ประดิษฐานอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ลูกระเบิดที่ตกลงมาไม่ทำงาน แต่น้ำหนักของลูกระเบิดที่ตกลงมาก็ทำให้ชายคาพระพุทธรัดตนสถานพังเสียหายไปแถบหนึ่ง ส่วนที่ด้านหลังหมู่พระที่นั่งพิมานรักษาตกบนหลังคาพังเสียหายเป็นรูโหว่เห็น ได้ชัดเจนมาก หากมองจากด้านท่าราชวรดิฐ ทั้งสองแห่งได้ซ่อมแซมเรียบร้อยแล้ว

พระพุทธรัดตนสถาน เป็นศาสนสถานที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงสถาปนาเป็นพระวิหารในเขตพระราชฐานชั้นกลางของพระบรมมหาราชวัง เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปขอมที่ได้อัญเชิญมาจากนครจำปาศักดิ์ในรัชกาลที่ ๒ ผนังด้านในทั้งสี่ด้านทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เขียนภาพจิตรกรรมเป็นเรื่องประวัติพระพุทธรูปขอมรัตนและเสด็จมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นศิลปกรรมไทยประเพณี

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ แปลงพระวิหารพระพุทธรัดตนสถานเป็นพระอุโบสถ เพื่อทรงพระผนวช ตามธรรมเนียมฝ่ายธรรมยุติก

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศไทยถูกโจมตีทางอากาศ ระเบิดตกในพระบรมมหาราชวังที่พระอุโบสถพระพุทธรัดตนสถาน แม้ระเบิดจะไม่ทำงาน แต่แรงระเบิดทำให้ชายคาและผนังพระอุโบสถพังลง ได้ซ่อมเสร็จแล้วในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ต่อมาภาพจิตรกรรมระหว่างช่องพระบัญชรชำรุด ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนภาพจิตรกรรมเป็นลักษณะของศิลปกรรมร่วมสมัย เป็นภาพประวัติศาสตร์ของพระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรัดตนสถาน มีพระราชประสงค์ให้เป็นภาพเหมือนจริงของแต่ละรัชกาล ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลปัจจุบัน ภาพอื่นคงไม่เล่าเพราะจะยืดเยื้อ ขอเล่าเพียงภาพเหตุการณ์ในรัชกาลที่ ๗ ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ หรือสะพานพระพุทธยอดฟ้า เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คงจะเป็นด้วยช่างเขียนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ไม่เคยเห็นสภาพพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ซึ่งแต่เดิมประทับอยู่ในซุ้ม เห็นแต่สภาพที่ได้อัญเชิญพระองค์ท่านออกมาประดิษฐานบนแท่นข้างหน้าอย่างที่เห็นทุก ๆ วัน ภาพที่เขียนออกมาจึงขัดกับความเป็นจริงอย่างสิ้นเชิง

ระเบิดที่ลงในบริเวณเชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้าฝั่งพระนครและพระบรมมหาราชวังดังที่เล่ามาแล้ว ที่ไกลออกไปมีการทิ้งระเบิดที่โรงไฟฟ้าสามเสน ตรงปูนซิเมนต์บางซื่อ สถานีรถไฟหัวลำโพง ระเบิดไม่ลงโดยตรง แต่พลาดไปลงแถววัดดวงแข สะพานอ่อน สะพานกษัตริย์ศึก ย่านยศเส สถานีรถไฟบางกอกน้อยไม่ถูกระเบิดโดยตรง แต่พลาดไปถูกบริเวณวัดอัมรินทรารามที่อยู่ใกล้ๆ โบสถ์วิหารทั้งหมดเหลือเพียงมณฑปพระพุทธรูปจำลองหลังเดียว อีกลูกไปตกที่โรงเรือพระราชพิธี เรือพระราชพิธีที่เสียหายคือ เรือทวยเทพถวายกร ได้เคยเห็นเรือลำนี้ในโรงเก็บเสียหายและซ่อมแซมไม่ได้ อีกแห่งคือที่สะพาน

พระราม ๖ เป็นสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ระเบิดลงที่คอสะพานด้านฝั่งธนบุรี ส่วนโค้งบนสะพานหักลงมาในแม่น้ำ สะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาในเวลานั้นมีเพียงสองสะพาน คือ สะพานพระราม ๖ กับ สะพานพระพุทธยอดฟ้า

สถานที่ที่สำคัญแถวฝั่งธนบุรี ได้แก่ กองทัพเรือ สถานีรถไฟบางกอกน้อย สะพานพระพุทธยอดฟ้า เฉพาะกองทัพเรือมีหน่วยงานในสังกัดหลายแห่งอยู่ใกล้ๆ กัน เช่น กองพันสารวัตรทหารเรือ กรมอุทกทหารเรือ ด้านหลังมีหน่วยงานกองทัพเรืออยู่ในบริเวณนั้น ทูตยานสวนมังคุด ชาวบ้านมักเรียกสั้น ๆ ว่า “สวนอนันต์” หน่วยงานเหล่านี้อยู่ในบริเวณปากคลองมอญใกล้ๆ วัดเครือวัลย์วรวิหาร กองทัพเรือและหน่วยงานในสังกัดเป็นเป้าหมายสำคัญของข้าศึก แต่ระเบิดลงพลาดเป้าไปตกที่ลานมะเกลือ อยู่ระหว่างวัดใหม่พิเรนทร์กับคลองมอญ ผู้เขียนมีญาติอยู่แถวนั้น วันไปเยี่ยมยังได้เห็นหลุมระเบิดขนาดใหญ่

แหล่งสุดท้ายที่จะพูดถึงคือย่านวงเวียนเล็ก เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้าฝั่งธนบุรี เพราะอยู่ใกล้ตัวมากที่สุด เป็นเป้าหมายที่ข้าศึกต้องการทิ้งระเบิด สะพานพระพุทธยอดฟ้าเป็นสะพานที่เชื่อมฝั่งธนบุรีกับฝั่งพระนครเข้าด้วยกัน ถนนสายหลักคือถนนประชาธิปไตย เริ่มตั้งแต่เชิงสะพานไปถึงวงเวียนใหญ่ พันวงเวียนใหญ่ไปแล้วสภาพเป็นสวนทั้งสิ้น ถนนที่แยกตรงวงเวียนเล็กไปยังแถบคลองสาน คือถนนสมเด็จพระเจ้าอยุธยา ต่อด้วยถนนเจริญนคร ซึ่งก็ยังไม่เจริญอะไรเลย ตรงคลองสานมีสถานีรถไฟสายมหาชัย ตัวสถานีอยู่บริเวณปากคลองสาน รถไฟวิ่งตรงจากต้นทางมาที่สถานวงเวียนใหญ่ เส้นทางรถไฟจากคลองสานไปยังสถานีวงเวียนใหญ่ คือถนนเจริญรัถ สถานีรถไฟกับทางเล็กไปแล้ว คงใช้สถานีรถไฟวงเวียนใหญ่เป็นสถานีต้นทาง ในเวลานี้ รถไฟสายนี้วิ่งผ่านแถบตลาดพลู เส้นทางสัญจรของประชาชนที่จะผ่านตลาดพลูในเวลานั้น จากวงเวียนใหญ่ใช้เส้นทางถนนอินทรพิทักษ์ ต่อด้วยถนนเทอดไทถึงตลาดพลู ความเจริญอยู่เพียงแค่นี้ พันจากตลาดพลูไปแล้วเป็นพื้นที่สวนทั้งหมด ฉะนั้นความเจริญของฝั่งธนฯ ในเวลานั้นอยู่ย่านวงเวียนเล็ก เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า ไกลออกไปแค่คลองสาน วงเวียนใหญ่ และตลาดพลู ย่านบางแค ย่านถนนจรัญสนิทวงศ์ ก็ยังไม่มี

เป้าหมายทิ้งระเบิดทางด้านฝั่งธนบุรี คือ ทางรถไฟสายมหาชัย สถานีรถไฟอยู่ที่คลองสาน ระเบิดพลาดเป้าไปตกที่ตรอกบีเอ็ดฮั่ว เป็นตรอกที่แยกจากถนนสมเด็จพระเจ้าอยุธยา เยื้องๆ กับวัดอนงคาราม มีบริษัทผลิตยาของบริษัทบีเอ็ดฮั่ว อยู่ในนั้น จึงเรียกว่าตรอกบีเอ็ดฮั่ว ระเบิดลงครั้งนี้มีคนเจ็บตายหลายราย บ้านเรือนเสียหายหลายหลัง

ย่านวงเวียนเล็กหรือสะพานพระพุทธยอดฟ้า เป็นอีกเป้าหมายหนึ่งที่ข้าศึกต้องการทิ้งระเบิด และคงพยายามทิ้งระเบิดสะพานพระพุทธยอดฟ้าอยู่หลายครั้ง แต่พลาดเป้าไปหมด แห่งแรกระเบิดลงที่วัดบุปผารามหรือวัดดอกไม้ โบสถ์วิหารทั้งหมด แห่งที่ ๒ ที่ข้างบ้านพระยาเทพผลู (ผาด เหมะจุฑา) แห่งนี้มีคนตาย บ้านพระยาเทพผลูปัจจุบันเป็นโรงเรียนอนุบาลสายทอง

แห่งที่ ๑ ฝั่งตรงข้ามวัดประยูรวงศาวาส เจิงสะพานพระพุทธรูปคอดฟ้า เป็นป้อมน้ำมัน ระเบิดที่ลงเป็นระเบิดเพลิงไหม้เสียหายทั้งหมด บริเวณตรงนี้ปัจจุบันคือสวนหย่อมข้างสะพานพระปกเกล้า ไม่เหลือร่องรอยอะไรแล้ว

แห่งที่ ๔ ที่ตึกแถวของวัดประยูรวงศาวาส ริมถนนประชาธิปไตย เลขประตูทางเข้าวัดมาเล็กน้อย เป็นโรงรับจำนำ ระเบิดลงกลางวัน โรงรับจำนำถูกทำลายทั้งหมด ตัวรับจำนำปลิวว่อน ตึกแถวด้านนี้เสียหายไปหลายห้อง

แห่งที่ ๕ สนามข้างลาดสะพานพระพุทธรูปคอดฟ้า ตรงข้ามสระเต่าของวัดประยูรวงศาวาส ระเบิดตกเป็นหลุมกว้าง กำแพงลาดสะพานถูกสะเก็ดระเบิดเต็มไปหมด เสาโคมไฟบนราวสะพานบางต้นเสียหายเกือบขาด สะเก็ดระเบิดบางส่วนถูกขอดเจดีย์บรรจุอัฐิแบบกอกทิกตกลงมา เจดีย์ที่อยู่มุมสระเต่าปากทางถนนเทศบาลสาย ๑ วัดซ่อมใหม่ก็ไม่เหมือนเก่า ซ่อมเพียงไม่ให้ยอดควั่นเท่านั้น

แห่งที่ ๖ ตรงบริเวณเมรุเผาศพเวลานี้ ด้านที่ติดกับถนนเทศบาลสาย ๑ มีอาคารชั้นเดียวอยู่สองหลัง เป็นของพวกสกุลขุนนางสร้างไว้ หลังที่ติดกับสระเต่าถูกระเบิดเกินกว่าที่จะซ่อมแซมให้คงเดิม วัดจึงรื้อออก ปัจจุบันสร้างเป็นศาลาสวดศพแทน

แห่งที่ ๗ ตกข้างวิหารพระพุทธรูปคอดฟ้า เป็นพระที่ชลอมมาจากจังหวัดสุโขทัยรุ่นเดียวกับพระศรีศากยมุนีที่พระวิหารหลวงวัดสุทัศน์ฯ เดิมเรียกว่าพระพุทธรูปคอดฟ้าใหญ่ เสาหอนด้านนอกเสียหายหลายต้นกับหลังคา และเพดานวิหารตรงพระพุทธรูปคอดฟ้าลงมา ส่วนอื่นส่วนมากยังดีอยู่ ที่อัศจรรย์ก็คือองค์ท่านไม่บอบสลายอะไรเลย เมื่อวัดได้ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์จนแล้วเสร็จ ข้างวิหารในบริเวณที่ระเบิดตก ทางวัดได้ก่อสร้างเป็นศาลาการเปรียญไว้แทน

แห่งสุดท้ายเป็นสะพานพระพุทธรูปคอดฟ้าที่เกริ่นไว้แต่แรก สะพานแห่งนี้เป็นเป้าหมายสำคัญที่ฝูงบินข้าศึกพยายามทำลาย แต่ก็รอดไปตกที่อื่นทุกครั้ง จนมีเรื่องเล่ากันว่าเห็นเป็นเงาคนรูปร่างสูงใหญ่เอามือปิดลูกระเบิด ก็คงหมายถึงพระพุทธรูปคอดฟ้าฯ ทำให้พวกที่ชอบเจ้าเข้าทรงจากสำนักต่างๆ เอาเรื่องมาเล่าเสริมว่าพระหัตถ์ของท่านต้องเจ็บระบมเพราะปิดลูกระเบิด ปกติแล้วผู้เขียนเป็นคนไม่เชื่อเรื่องพวกนี้ ที่นำมาเล่าก็เพราะเล่าลือกันอย่างนี้ จริงๆ นิสัยคนไทยชอบสร้างสีสันให้ข่าวให้มีเรื่องอิทธิฤทธิ์ตื่นเต้นมากบ้างน้อยบ้างอยู่แล้ว ก็คงต้องเติมให้สนุกต่อไปว่า พระองค์ท่านทนเจ็บพระหัตถ์ไม่ไหวและขอพักชั่วคราว ลูกระเบิดเลยตกข้างๆ ต่อม่อสะพานฝั่งพระนคร ก็มีเรื่องเล่าต่ออีกว่าเป็นการทิ้งระเบิดแบบพวงมาลัย (สองชาย) พูดยุให้เห็นภาพเป็นตุเป็นตะว่าใช้ระเบิดผูกเป็นระยะแบบสายสร้อย แล้วทิ้งลงให้คร่อมสะพาน ซึ่งเป็นเรื่องเหลวไหล คิดอย่างไรก็ไม่มีทางเป็นไปได้เลย

เหตุการณ์ครั้งนี้ผู้เขียนจำได้แม่นยำ เครื่องบินมากกลางคืน จะทิ้งระเบิดที่ไหนบ้างจำไม่ได้ เมื่อเครื่องบินกลับไปแล้วก็ยังไม่มียะไร ทั้งไม่มีใครทราบด้วยว่ามีระเบิดตกอยู่ข้างสะพาน เวลาผ่านไปราว ๘-๙ โมง เสียงระเบิดตูมใหญ่ตามด้วยเสียงซ่าแล้วเงียบหายไป หลังจากนั้นเด็กน้อยมีคนพูดกันว่า ระเบิดลงที่สะพานพุทธ เป็นระเบิดเวลาตกข้างตอม่อสะพานฝั่งพระนคร ทำให้รู้ว่าเสียงซ่าที่มากับเสียงระเบิดคือ น้ำในแม่น้ำถูกแรงอัดของระเบิดลอยขึ้นไปข้างบนแล้วตกลงมา ยังผลให้ปลาน้อยใหญ่ในแม่น้ำตรงบริเวณนั้นตายลอยเป็นแพมากมาย ด้วยแรงอัดของระเบิดในน้ำ ชาวบ้านเก็บเอามา บางตัวก็กินได้ ที่กินไม่ได้เพราะเนื้อปลาจะไปหมดเพราะซำใน ปลาใหญ่ๆ เช่นปลากะโห้ ชาวบ้านเอามาแล่แบ่งกัน ได้เห็นเกล็ดปลากะโห้ใหญ่ขนาดฝ่ามือเด็ก ๕-๖ ขวบ

ระเบิดลงครั้งนี้ทำให้ตอม่อสะพานแตก น้ำไหลเข้าไปภายใน ชาวบ้านพากันไปดูมากมาย ทั้งช่วงอยู่หลายวันจนคนชาลงแล้ว ผู้เขียนจึงไปดูกับเขาบ้าง สะพานพระพุทธยอดฟ้าเวลานั้นเป็นสะพานเปิด-ปิดได้ เพื่อให้เรือรบหรือว่าเรืออย่างอื่นที่มีเสากระโดงสูงผ่านเข้าออกไปที่กองทัพเรือ และกรมอุทการเรือเพื่อการซ่อมแซม การไปดูความเสียหายของสะพานในครั้งนี้ เดินข้ามสะพานจากฝั่งธนบุรีในทางคนเดินข้างสะพานถึงจุดกึ่งกลางสะพาน แล้วเข้าไปยังฝั่งพระนครที่ตอม่อตรงจุดที่ถูกระเบิด มองลงไปใต้อม่อสะพานซึ่งหากเป็นเวลาปกติจะไม่ค่อยเห็นอะไร หากมีแสงส่องลงไปโดยตรงก็พอเห็นบ้างเป็นเครื่องจักรกลไฮโดลิกสำหรับใช้ยกสะพาน แต่ตอนนี้เห็นช่องแตกชัดเจน มีน้ำไหลเข้ามาอยู่ในระดับเดียวกับน้ำด้านนอกที่เห็นรอยแตก เนื่องจากเมื่อแสงแดดกระทบพื้นน้ำด้านนอก ทำให้เกิดช่องแสงลอดเข้าไปด้านในจึงเห็นรอยแตกเรียกช่องโหว่จะเหมาะกว่า คงจะราวๆ ๑ เมตร แต่จะมากน้อยเกินกว่านี้ก็คงจะบอกไม่ได้ เพราะแสงแดดส่องไม่ถึง หน่วยงานที่รับผิดชอบ (กรมโยธาเทศบาล) คงเห็นว่าหากปล่อยทิ้งไว้ น้ำหนักโครงเหล็กบนสะพานที่ตกลงที่ตอม่อจะทำให้เสียหายมากขึ้น จึงรื้อโครงเหล็กบนสะพานเฉพาะฝั่งพระนครและพื้นผิวของสะพานตรงส่วนที่เหลือออกทั้งหมด แล้วเอาไปกองไว้ที่สนามข้างสะพานฝั่งชาลงที่มุ่งไปที่โรงเรียนสวนกุหลาบ เมื่อรื้อออกไปก็เลยดูเหมือนสะพานพังเพราะถูกระเบิด จนเมื่อสงครามเลิกแล้ว จึงนำเอาส่วนที่รื้อออกไปมาประกอบให้เข้าที่ดังเดิม

สะพานพระพุทธยอดฟ้าเป็นสะพานเปิด-ปิดได้ พื้นผิวจราจรเฉพาะส่วนที่เปิดปิดได้ปูด้วยไม้เทียมเป็นไม้เนื้อแข็งสีน้ำตาลแดงทนฝน นอกนั้นเป็นพื้นคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหมด ต่อมาน้ำ จึงจะรื้อพื้นไม้เพื่อซ่อมแซม ต่อมาไม้เทียมหายากขึ้น จึงรื้อพื้นไม้ออกทั้งหมด ทำพื้นเป็นตะแกรงเหล็กช่องๆ ไว้แทน และเมื่อกองทัพเรือไม่ประสงค์จะนำเรือผ่านสะพานนี้แล้ว กรมโยธาฯ จึงเชื่อมสะพานส่วนที่เคยเปิดปิดได้เข้าด้วยกัน สะพานจึงปิดตายจนทุกวันนี้

เมื่อโครงสะพานและพื้นผิวจราจรถูกรื้อลง ทำให้ทั้งรถทั้งคนใช้สะพานนี้ไม่ได้ ทางกรมได้แก้ปัญหาด้วยการทำแพ มีเรือลากจูงวิ่งข้ามไปข้ามมาเพื่อให้นักผู้ใช้ไปพลางก่อน ผู้คนใช้แพอยู่นาน ต่อมาจึงสร้างสะพานเหล็กเล็ก ๆ กว้างพอรถวิ่งได้คันเดียวทอดข้ามจากส่วนที่เปิดปิดได้จากฝั่งธนบุรีไปยังฝั่งพระนคร

ส่วนคนก็ใช้ทางคนเดินอีกฝั่งหนึ่งที่ไม่ถูกรื้อ การใช้สะพานครั้งนี้จึงมีการปิดกั้นทั้งรถทั้งคนไว้ฟากหนึ่งก่อน แล้วให้อีกฟากหนึ่งข้ามไปสลับกันไปมาอย่างนี้ ส่วนรถประจำทางทั้งสองฝั่งก็คงจอดเชิงสะพานปล่อยคนลงให้เดินข้ามฟากไปเอง เพื่อไปต่อรถอีกฝั่งหนึ่ง จนเมื่อสงครามยุติแล้วหลายปี จึงมีการซ่อมแซมต่อม่อสะพานและส่วนที่ชำรุดให้กลับสมบูรณ์ดังเดิม แพที่เคยข้ามฟากก็เลิกไปด้วย

สงครามระหว่างพันธมิตรอเมริกาและญี่ปุ่นยืดเยื้อมาเป็นเวลา ๔ ปี อเมริกาเลยตัดสินใจตัดสินใจด้วยการเอาระเบิดปรมาณู ๒ ลูกไปที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิ เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ มีคนตายทันที ๒ แสนกว่าคน ที่รอดตายก็ถูกรังสีปรมาณูพิกลพิการเป็นทุกข์ทรมานอีหลายหมื่นคน ญี่ปุ่นเลยตกลงยอมแพ้สงครามเมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๔๘๘ ส่วนคนไทยก็มีการประกาศสันติภาพเมื่อ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ เป็นอันยุติสงครามระหว่างอเมริกาและญี่ปุ่นโดยสิ้นเชิง แม่ทัพนายกองของญี่ปุ่นถือเป็นเรื่องอัปยศของชาติและฆ่าตัวตายด้วยการคว้านท้องอย่างธรรมเนียมของญี่ปุ่น ที่เรียกว่า ฮาราคิรี อีกคำหนึ่งที่ได้ยินบ่อยๆ ในเวลานั้น คือ คำว่า ซุยไซด์ (suicide) มักพูดคู่กันไปทั้งสองคำ ยังข้องใจอยู่ว่าทหารญี่ปุ่นมีปืนติดตัวอยู่ทุกคน เหตุใดจึงไม่ใช้ปืนซึ่งง่ายกว่าการใช้มีด พูดกันว่าใช้มีดแทงเข้าไปแล้วคว้านไส้ออกมา ฟังดูน่าหวาดเสียว ในกรุงเทพฯ มีทหารญี่ปุ่นทำฮาราคิรีด้วยเหมือนกัน

เมื่อญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ไทยมีส่วนร่วมรบกับญี่ปุ่นก็ต้องแพ้ด้วย ได้เล่าไว้ว่าเมื่อไทยรบกับญี่ปุ่น ทำให้เกิดขบวนการเสรีไทยในต่างประเทศ โดยการนำของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ขบวนการเสรีไทยไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลและประกาศไม่ขึ้นแก่รัฐบาลไทย ต่อต้านญี่ปุ่น ส่งสมาชิกที่มีอยู่ในเวลานั้นทำกิจกรรมก่อความต่อต้านญี่ปุ่นทุกรูปแบบ เมื่อแพ้สงครามญี่ปุ่นอยู่ในฐานะต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่อังกฤษและอเมริกา ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยได้ใช้ชั้นเชิงทางกฎหมายเจรจากับพันธมิตรอเมริกา ด้วยเหตุผลว่าไทยไม่มีความประสงค์จะเป็นศัตรูกับอเมริกา หากแต่ไทยไม่มีทางเลือกและตกอยู่ในภาวะจำยอมถูกญี่ปุ่นบังคับ เป็นการกระทำที่ไม่สมควรใจ มีความจำเป็นต้องรักษาบ้านเมืองให้อยู่รอด การตกลงดังกล่าวต้องเป็นโมฆะ ผลที่สุดไทยรอดจากหายนะและไม่ต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงคราม แต่ได้รับการดูถูกดูหมิ่นจากต่างชาติว่าไทยเป็นชาติที่พุดจาตลบทะแลงเอาตัวรอดไปได้ เรียกการพุดเจรจากรึ้นนั้นว่า Simease talk ใครก็ตามที่พุดไม่อยู่กับร่องกับรอยปลิ้นปล้อนตลบทะแลง ฝรั่งเศสเรียก ไชมิสทอล์ก ทั้งสิ้น ยังความอับอายแก่คนไทยที่อยู่ในต่างประเทศอยู่นาน

เรื่องการเจรจของหัวหน้าเสรีไทยในครั้งนั้น พ่อเล่าให้ฟังว่าอเมริกาเพียงรับฟังเหตุผล แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก แต่ที่รอดเพราะหมอคอร์ดเป็นแพทย์ชาวอเมริกันที่อยู่ในเชียงใหม่ คนเชียงใหม่ให้การเคารพนับถือ เมื่อคราวที่ญี่ปุ่นไล่จับคนอเมริกันเป็นเชลย หมอคอร์ดและชาวอังกฤษ อเมริกัน ในเชียงใหม่ได้รับความช่วยเหลือจากคนไทย ช่วยให้ออกจากแผ่นดินไทยและรอดพ้นจากการจับกุมของญี่ปุ่น คนไทยช่วยคนต่างชาติในเวลานั้นอย่างเต็มที่ ชาวต่างชาติบางกลุ่มเลือกที่จะหนีไปทางด่านพระเจดีย์สามองค์ พบกับกองทัพญี่ปุ่นและถูกยิงตายทั้งหมด หมอคอร์ดได้ยืนยันกับรัฐบาลอเมริกาในเรื่องนี้จน

อเมริกายอมรับในเหตุผลของหมอคอร์ด หากไม่มีข้อสนับสนุนจากหมอคอร์ด ไทยจะรอดจากหายนะครั้งนั้นหรือไม่ก็ยังไม่รู้

หลังจากสงครามยุติ พวกที่เคยทำมาค้าขายกับญี่ปุ่นหรือนักแข่งลิ้ทั้งหลายประสบความร่ำรวยโดยถ้วนหน้า และได้ชื่อว่าเป็นเศรษฐีสงคราม การค้าขายกับญี่ปุ่นซื้อขายคล่อง ถูกแพงญี่ปุ่นไม่เกี่ยงเพราะพิมพ์ธนบัตรเข้ามาใช้เอง พ่อค้าและนักแข่งลิ้ทั้งหลายมีกำไรคนละมาก ๆ เมื่อสิ้นสงครามธนบัตรที่เหลือก็ไม่ได้เอากลับไป คงทิ้งไว้ให้คนไทยและพ่อค้าที่เคยติดต่อกับขายกัน กลายเป็นเศรษฐีขึ้นมาชั่วพริบตา

เมื่อไทยรอดจากการที่ไม่ต้องเป็นผู้แพ้สงคราม และกลายเป็นผู้ชนะ มีการยึดทรัพย์สินชาวญี่ปุ่นที่อยู่ในเมืองไทย ในครั้งนั้นมีธนาคารของญี่ปุ่นแห่งหนึ่งที่เข้ามาดำเนินกิจการในประเทศไทย ถ้าจำไม่ผิดคือธนาคารโยโกฮาม่า เจ้าหน้าที่เข้าไปยึดทรัพย์สินของธนาคารมีหลายพวก ต่างหยิบฉวยเอาเฟอร์นิเจอร์เครื่องตกแต่งสถานที่ออกมาเป็นของตนเอง พวกที่มีอำนาจบางคนเอาเงินในธนาคารไป บั้นปลายชีวิตต้องประสบกับความทุกข์ยาก โรคภัยต่างๆ รุมเร้าต้องนอนป่วยเป็นแรมปี เงินทองทรัพย์สินที่มีอยู่ต้องหมดไปกับการรักษาพยาบาลและเสียชีวิตในที่สุด

ประเทศไทยไม่เสียหายเพียงแค่นี้ ดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่ได้กลับคืนมาโดยการไถ่เกื้อของญี่ปุ่นเวลานั้น เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม ทำให้ไทยต้องคืนดินแดนทั้งหมดให้ฝรั่งเศส